

Tajemství českých a moravských Keltů

Jan Antonín Novák

První keltskou záhadou je už to, jak nebo odkud se Keltové vzali. Se svéráznou hypotézou přišel starořecký historik Diodóros Sicilský (90–27 př. n. l.), který je ztotožňoval s Galy, protože ty antičtí autoři z keltského světa znali nejlépe.

„Bylo nám řečeno, že slavný muž měl dceru, která byla neobyklého vzrůstu a daleko vynikala krásou nad ostatní dívky. Ale pro svou sílu těla a podivuhodnou půvabnost byla tak povýšená, že neustále odmítala každého muže, který si ji naklonil k manželství, protože věřila, že žádný jí není hoděn. Když ale keltskou zemi navštívil Herakles, dívka ho uviděla, byla udivena jeho udatností, přijala jeho objetí se vší horlivostí. Z tohoto spojení porodila Heraklovi syna, který dostal jméno Galates. Silou ducha i těla předčil všechny mladíky kmene, nastoupil na trůn svých otců, podrobil si sousedy a ve válce dosáhl skvělých úspěchů. Proslavil se svou statečností a nazval své poddané po sobě, neboli Galové. Ti pak dali jméno celé zemi, neboli Galii.“

Ale jak to bylo doopravdy?

Galii můžeme přibližně ztotožnit s dnešní Francií. Galové, tedy tamní Keltové, se tam sice skoro určitě nedostali prostřednictvím Herakla, který oplodnil atleticky zdatnou dceru tamního nejmenovaného náčelníka, ale původním obyvatelstvem opravdu nebyli. Většina odborníků se dnes shoduje, že jejich původní vlast ležela někde na pomezí Rakouska a Čech. Jejich vznik jako svébytného etnika ale zřejmě nebyl jednoduchou záležitostí.

Střídání kultur na každém území většinou není moc veselá záležitost: nejčastěji přijde někdo nový, kdo ty staré vyhubí, v lepším pří-

padě pobije nebo prodá do otroctví jen muže a ponechá si ženy. Tedy pokud nemá dost vlastních – nebo naopak pokud už má těch vlastních dost. V případě Keltů to ale nejspíš bylo jinak. Ne že by se to občas neobešlo bez nějakého toho násilí, protože doba byla drsná, ale při troše nezbytného zjednodušení se dá říct, že jejich předky zrodila technologická revoluce. Konkrétně šlo o nástup výroby a zpracování železa, které nabízelo mnohem lepší vlastnosti než dosud používaný bronz. Tím na našem území začala doba halštatská, což není jen odborný pojem, ale i odkaz na lokalitu, kde se odehrály dramatické události a vzrušující objevy, o nichž si povíme kousek dál.

Někteří vědci se domnívají, že jakýsi zárodek, z něhož se později vyvinuli Keltové, vznikl mezi skupinami lidí kultury popelnicových polí, kteří v mladší a pozdní době bronzové (přibližně 1300–750 př. n. l.) sídlili ve velké části Evropy. Na sklonku tohoto období k některým z nich doputovala znalost výroby železa (pravděpodobně z Balkánu). Několik takových kultur se postupně sblížovalo až nakonec v pozdější halštatské době (tedy někdy okolo 5. století před počátkem našeho letopočtu) jdou z archeologických nálezů rozlišit stále obtížněji. Tito lidé se současně čím dál víc dostávali do kontaktu s mnohem vyspělejšími kulturami Středomoří. Hodně jejich vymožeností od nich převzali, ale mnoho vlastního si nechali, a tak dokázali zůstat sví. Tím začala doba laténská, přičemž antičtí učenci dali tomuto etniku jméno Keltói – Keltové.

Z toho je zřejmé, že pod tenkým a neúplně převzatým civilizačním nánosem v Keltech zůstalo ledacos z temných dob jejich halštatských předků. Nelze se proto přiblížit k jejich pochopení, aniž bychom si řekli o některých nálezech pocházejících z halštatského období. Jsou ostatně leckdy takové povahy, že z nich běhá mráz po zádech.

Objevy v solném dole

Název pohádky Sůl nad zlato nám dneska může připadat přehnaný, protože za kilozlatamůžetemitauto, které vám budou všichni závidět (vechvíli, kdypíšitoty řádky, se cena kilogramové cihličky žlutého kovu pohybuje okolo 1,5 milionu korun a rychle roste) – ale zkuste někomu za luxusní limuzínu nabídnout kilový balíček soli.

V pravěku to však bylo jinak, protože co se zlatem, když jste si za ně nemohli pořídit ani škodovku (no dobře, koně nejspíš ano), zato bez soli nestálo jídlo za nic. A kuň vám chuť z nepovedeného oběda nespraví. Ve skutečnosti ovšem zdaleka nešlo jen o chuť: pomocí soli získávalo maso trvanlivost, takže vám umožnila přežít zimu. Proto se lidé vládnoucí místům s nalezišti soli měli už v časech mladší doby kamenné (neolitu) velmi dobře – tedy pokud se o jejich sůl zrovna neválčilo.

Pro střední Evropu byla takovým místem od pradávna lokalita ležící u dnešního městečka Hallstatt v Rakousku. Výmluvný je už název kraje, kde se nachází: Salzkammergut, neboli Solná komora. Přestože v pravěku šlo o nepřístupné a dost nehostinné místo sevřené mezi příkrými svahy velehor pokrytými ledem na jedné straně a hladinou studeného jezera na straně druhé, sůl se tu těžila už před sedmi tisíci lety. Co v minulosti pro lidi (hlavně pro tehdejší mocipány) znamenala, naznačuje i to, že ještě ve středověku šlo o uzavřenou oblast, kde se nesměl usadit nikdo zvenčí a obchodování s cenným nerostem podléhalo přísnému monopolu vlastníka území.

Jedním z horníků, kteří ve zdejších dolech pracovali, byl hornický mistr Johann Georg Ramsauer (1795–1874), který si všiml, že sůl zakonzervovala četné stopy po důlní činnosti jeho pravěkých předchůdců. Začal se jimi zabývat důkladněji a v listopadu 1848 se pustil do odkrývání jejich pohřebiště poblíž dolů ve strmých svazích nad Hallstattem. Postupně tu otevřel bezmála tisícovku hrobů dávných těžářů soli. Ale nejen otevřel. Na rozdíl od jiných archeologů té doby (včetně mnohých kapacit se jmény ověřenými akademickými tituly) se nezabýval jen vyhrabáváním starožitností pro sbírky a muzea, což mnoho archeologických nálezů z 19. století prakticky znehodnotilo, ale s pomocí dalšího talentovaného horníka Isidora Engla je pečlivě dokumentoval a zakresloval. Ramsauer ostatně byl plodný i jinak – dokonce doslova: se třemi manželkami měl 22 dětí. Aby bylo jasno: postupně, nikoliv současně.

V téměř roce, kdy Ramsauer zemřel, si jeho práce povšiml švédský archeolog Hans Hildebrand (1842–1913). Uvědomil si, že rakouský horník vytvořil něco unikátního: díky kombinaci konzervačních účinků soli a své pečlivosti jako první zdokumentoval civilizaci, která ve střední Evropě přešla od užívání bronzu k práci s železem. Podle místa, kde Ramsauer své objevy učinil, pak Hildebrand tuto kulturu nazval halštatskou skupinou. Dnes se používají spíš termíny halštatská doba a halštatská kultura. Mimo jiné je

to i významná etapa minulosti naší země. Pro nás je ale především důležité, že to byli lidé, kteří do střední Evropy přinesli velkou technologickou revoluci, protože naše civilizace stojí na železe, zatímco s bronzem bychom se nedostali nejen na Měsíc, ale možná ani do Ameriky. A také že to byli lidé, od nichž vede přímá cesta ke Keltům, a tím pádem i k nám.

Abychom tedy pochopili „naše“ Kelty, bude dobré se seznámit s jejich kořeny – s tím, jak jejich předkové žili a pracovali v solných dolech nad dnešním Hallstattským jezerem. Je to zajímavé i proto, že se v mnoha ohledech vymykali své době. Mimo jiné už tehdy vytvořili něco, co by se s nevelkou nadsázkou dalo nazvat prvním zemědělsko-průmyslovým komplexem na světě.

Pohřbení pod lavinou kamení

Kolejová lanovka z Hallstattu k solným dolům se hodně podobá pražské lanové dráze na Petřín, jen je o dost strmější – až tak, že při odjezdu z dolní stanice nemají vaše pocity daleko k pocitům ze startu balónu. Nejdřív to zespodu vypadá, že koleje končí někde uprostřed strmých svahů velehor, ale po dojezdu do horní stanice se objeví menší postranní údolí. Ke vstupu do solných dolů zbývá ujít nemalý kus cesty (ještě ke všemu do kopce), jenže nudná rozhodně není. Kromě úžasných výhledů na jezero, na městečko dole i na horské štíty tu jsou také tabule popisující, co a jak tu dávní lidé dělali, nebo informace o objevech a objevitelích archeologické lokality. Ještě lepší je, že se cestou můžete podívat do malé expozice se zdejšími archeologickými nálezy, včetně vydařené rekonstrukce hrobky halštatského potentáta. Úplně nejlepší ale je, že ve skutečnosti procházíte prehistorickým hřbitovem, kde bylo do dnešní doby objeveno 1500 hrobů – a nejspíš ještě zdaleka nejsou všechny. Můžete si představit, jaký ruch před několika tisíci lety vládl v dnes tichém horském údolí.

Pak dojdete k solným dolům. Tam vás převlečou do hornického mundúru a odvedou štolami k dlouhým dřevěným skluzavkám, po nichž sjedete do hlubin. Ano, po zadku. Dole uvidíte mocné vrstvy soli sevřené jinými horninami (mimo chodem, těží se tu dodnes) a velká podzemní jezera, projedete se vozíky taženými malou důlní lokomotivou – a mimo jiné na velkých plát-

nech zhlédnete panoramatické projekce, které vás přenesou do dob, kdy tu lidé halštatské kultury těžili sůl...

Ty časy jsou od dnešní doby vzdálené přibližně dva a půl tisíce let (pokud to chcete vědět přesněji, tak 2400 až 2800 let). Na počátku nejspíš byl někdo zvědavý, kdo si v tehdy ještě opuštěném a odlehlém údolí všiml, že se ke zdejšímu pramenům stahuje lesní zvěř, přestože všude kolem je dost jiných napajedel. Ochutnal tedy vodu těchto pramenů a zjistil, že je slaná. Ale nejen to: slané tu bylo také kamení; vlastně to byla čistá sůl, protože před mnoha miliony let tu vyschlo pravěké moře. Jeho ale jistě víc zajímalo, že s tímhle minerálem se dá dělat spousta zajímavých věcí, konzervací masa počínaje a výměnou za cokoliiv konče, protože sůl přece chtějí všichni. Čím dál od moře, tím víc – a tahle krajina je od moře hodně daleko. Ale protože náš pračlověk byl koumák, který by se neztratil ani dneska (alespoň ve společnosti, která podnikavé lidi neničí jako... no, nic), tak přemýšlel dál. Kdyby za sůl pořizoval vepře a skot, jejich maso by nakládal do soli, zatímco kůže by s její pomocí vydělal a to všechno zase prodával, vydělal by ještě mnohem víc...

Jestli to bylo přesně takhle, už se nejspíš nedozvíme, jisté ale je, že časem tu vyrostlo něco, co se podobalo mnohem pozdější manufakturní velkovýrobě. Pastevci sem hnali stáda hospodářských zvířat, řezníci je na vyhrazených místech poráželi, porcovali a nakládali do soli, koželužové zpracovávali kůže, obchodníci zdejší produkci vyměňovali za předměty denní potřeby, luxusní zboží a zbraně. Paradoxně nejhůř na tom byli ti, díky kterým tahle továrna na blahobyt fungovala. Horníci, včetně žen a dětí, se za solí prokopávali stále hlouběji do nitra hor. Jejich kostry naznačují, že život se s nimi nemazlil; průměrný věk zdejší populace dosahoval 35 let. Tedy přesněji řečeno, nemazlila se s nimi zdejší vládnoucí vrstva, která si naopak zjevně nežila špatně a někteří se dožívali okolo 60 let. I když v zájmu spravedlnosti je třeba uznat, že na jejich bedrech zase ležela sofistikovaná organizace, řízení a nejspíš i obrana zdejší komunity. Ta celkem čítala okolo 2000 osob, což v tehdejší době znamenalo už hodně velkou osadu.

A pak přišla katastrofa.

Při pohledu na strmé alpské štíty si většina lidí nejspíš vybaví turistiku, lyže, horolezectví a jiné radovánky, mnohem méně se ale ví, že je to také oblast silné tektonické aktivity. Na místě dnešních velehor původně bylo moře Thetis, ale pak se tu srazily dvě tektonické desky (konkrétně desky Apul-

ská a Euroasijská), moře bylo vyzdvíženo do výšky, vyschlo a zanechalo po sobě mocné vrstvy soli, zatímco na jeho někdejšími místě se rodily Alpy. Dodnes rostou – místy až o centimetr za rok. Do nebe ovšem nemohou dorůst nejen stromy, jak konstatuje jedno přísloví, ale ani velehory. Nahlodává je počasí, eroze a otřesy země, kterých je právě v Alpách víc, než byste asi čekali. Gravitace nakonec způsobí, že dosud rostoucí, ale už narušený masiv se zřítí do údolí v podobě kamenné laviny ničící vše, co jí stojí v cestě. A někdy ve 4. století před naším letopočtem jí v cestě stála zdejší osada těžařů soli a zpracovatelů masa.

Dnes se v Alpách svahové pohyby v ohrožených polohách monitorují pomocí nejmodernější techniky. Právě ve dnech, kdy píšete tyto řádky, úřady evakuují švýcarskou vesničku Brinzauls, protože hora, která se nad ní tyčí, jí pravděpodobně v dohledné době pohřbí pod tunami hlíny a kamení (později se hora skutečně zřítí, ale kamenná lavina se zastavila před vesnicí). Halštatští horníci ale moderní vědecké přístroje ani potřebné znalosti neměli a katastrofa nejspíš přišla jako blesk z čistého nebe. Můžeme si jen představovat, jak se z hor začalo ozývat zlověstné dunění, stále sílilo – a vzápětí se přes osadu, její chatrče, provozy i ústí štol přehlnala ničivá smršť valících se skal. Nakonec se ale lidé ukázali být tvrdší než hory a ti, co přežili, otevřeli nové štoly a nové provozy pro zpracování masa o něco dál. Pro nás kamenná lavina zakonzervovala pozoruhodné svědectví o životě podnikavé komunity uprostřed drsných velehor. Zajímavý nález z té doby můžete vidět i v městečku dole, kde je před muzeem vystaveno nejstarší zachovalé schodiště na světě nalezené ve zdejších dolech.

Přízraky ve skalách

Divokou krajinou, pozdějšími lidmi nazvanou Moravský kras, se pomalu sunul početný průvod, který se zdejší scénérií už na první pohled neladil. Bohatě oděná hodnostáři, krásné ženy, řemeslníci a otroci doprovázeli vozy vrchovatě naložené cennostmi, náradím i předměty denní potřeby. Ale nemířil k žádnému významnému lidskému sídlu, kterých tu tehdy ostatně moc nebylo. Jeho cílem byla kolmá skála, na jejímž úpatí se černalo ústí jeskyně. Právě do ní průvod vstoupil – a už nikdy na denní světlo nevyšel. Od té

doby bylo občas z podzemí slyšet děsivé kvílení a pláč, zatímco z otvorů ve skalách po nocích problikávala přízračná světla. Pokud se nějaký odvážlivec rozhodl v jeskyni přespát, nedožil rána: o půlnoci z temnoty vystoupili umrlci, kteří jej usmýkali k smrti...

„Pověra lidu zalidňovala jeskyni trpaslíky, zlými duchy, kteří sřeží poklady, mluvila o kostlivcích, kteří v nočním tichu tam tropí svoje neplechty a běda zvědavci, který by se o půlnoci jeskyni opovážil navštívit,“ napsal známý jeskynní badatel a archeolog Karel Absolon.

Jeskyni místní lidé říkali Býčí skála – údajně proto, že se v jejím okolí po nocích zjevoval mohutný bílý býk s planoucíma očima. Jiná pověst tvrdila, že jméno pochází podle kultu posvátného býka, jehož byla jeskyně v pohanských časech svatyní. V 17. století lékař a badatel Johannes Ferdinand Hertod z Totenfeldu (1645–1714) o lokalitě napsal: „Jestliže podle mudrcových slov vzpomínka na poslední věci člověka vylučuje hřích, pak jistě v této jeskyni je vidět jakýsi stín pekla, jenž je jednou z posledních věcí člověka.“ V romantiku milujících časech 18. a 19. století strašidelné pověsti společně s působivou scénérií skalní kulisy, kde vstupy do podzemí ukrývajícího jezero ne nepodobné bájně podsvětní řece Styx, dodaly místu takový věhlas, že jej navštívil i rakouský císař František II. (1768–1835) s manželkou Marií Terezií Neapolsko-Sicilskou (nezaměňovat s mnohem významnější císařovnou Marií Terezií) v roce 1804. Jeskyni pro tuto mimořádnou návštěvu vystlali chvojím, osvětlili 400 loučemi a císařova manželka tu strávila noc v posteli s nebesy. Navzdory pověstem o kostlivcích to přežila – i když jen o necelé tři roky, protože v dubnu 1807 zemřela při porodu.

Není bez zajímavosti, že historicky o spatření světél v jeskyni jsou dobře doložené i z této už poměrně racionální doby. Skeptikové je vysvětlují inspirací nálezy pravěkých kostí – ty ale byly v hojném počtu objevovány v mnoha jeskyních Moravského krasu. Přesto se světla zjevovala jen v Býčí skále. To ještě nikdo nemohl tušit, že pověst i samotné jméno jeskyně brzy podivuhodným způsobem získají nový a poněkud znepokojující obsah.

Historii unikátních objevů v Býčí skále podrobně popisují v knize *Tajemné podzemí na našem území*, kterou vydalo nakladatelství Alpress roku 2015, tady proto pomínu znetvořené kostry, luxusní šperky, bohatě zdobený vůz a další podivuhodné nálezy a zaměřím se na to, co bylo pro vznik keltského etnika podstatné – na železo.